

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 28

SLAVONIC TERMINOLOGY TODAY

Accepted at the 5th meeting of the Department of Language and Literature
of 30th May, 2017, on the basis of reviews presented by *Predrag Piper*
and *Rajna Dragičević*

Editors

PREDRAG PIPER, full member of the Academy
Dr VLADAN JOVANOVIĆ

BELGRADE

2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата
академика *Предрага Пипера* и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР

др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД

2017

Издају
Српска академија наука и уметности
и
Институт за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија
Милорадовић, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић,
проф. др Викторија Людвигівна Иващенко, проф. др Сергей Викторович
Гринев-Гриневиц, др Сергей Дмитриевич Шелов, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska,
к. ф. н. Вячеслав Константинович Щербин, др Марина Спасојевић и
др Владан Јовановић

Рецензенти појединачних радова

проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Гордана Јовановић,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Људмила Поповић, проф. др Срето Танасић,
dr Peter Weiss, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska, проф. др Рајна Драгићевић,
проф. др Душко Витас, проф. др Сергей Викторович Гринев-Гриневиц,
проф. др Софија Милорадовић, проф. др Александар Милановић, др Марта
Бјелетић, др Снежана Петровић, др Викторија Людвигівна Иващенко,
доц. др Исидора Бјелаковић, к.ф.н. Вячеслав Константинович Щербин,
др Владан Јовановић

Лектор и коректор радова на српском језику
Марија Селаковић

Коректура резимеа на енглеском језику
Clare McGinn Zubac

Превод и коректура резимеа на руском језику
Свејлана Гољак, Эльвира Анатольевна Сорокина

Коректура радова на руском језику
Эльвира Анатольевна Сорокина

Припрема за штампу
Милан Тасић

Тираж 400 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

САДРЖАЈ

Уводно слово 9

I. ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ТЕРМИНОЛОШКИХ И ТЕРМИНОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. ПРАВЦИ У ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Викторія Людвігівна Іващенко: Слов'янське термінознавство:
проблематика й перспективи розвитку 15

Эльвира Анатольевна Сорокина: Формирование теории
языка для специальных целей (ЯСЦ) 29

Сергей Викторович Гринев-Гриневич: Антропологистика
как современное развитие терминоведения 41

Кацярына Пятроўна Любецкая: Спецыяльная лексіка
беларускай мовы як аб'ект даследавання беларускіх
лінгвістаў у канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. 51

Marta Małachowicz: Prace dyplomowe z dziedziny terminologii
i terminografii powstałe w instytucie komunikacji
specjalistycznej i interkulturowej uniwersytetu
warszawskiego w latach 2010–2015 61

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА И РЕЧНИЦИ

Сергей Дмитриевич Шелов: Универсальный терминологический
словарь: новый тип терминологических словарей 71

Юрий Николаевич Марчук: Проблемы многоязычной
терминографии 85

Марија С. Ђинђић: Обрада лингвистичких и
граматичких термина у двојезичном описном
речнику (на примеру Новог турско-српског речника /
Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük) 91

Данко Шипка: Двојезична терминологија исламских термина	101
Рада Стијовић, Олга Сабо, Ранка Станковић: Речник САНУ као база термилошких речника (на примеру Речника кулинарства)	109
Володимир Володимирович Дубичинський: Терминографичні праці харківських лексикографів	125
Вячеслав Константинович Щербин: Отраслевая лексикография Беларуси	135

III. ГРАМАТИЧКА И ЛИНГВИСТИЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Јованка Радић: О логичким основама српских лингвистичких термина на <i>-ица</i> и <i>-ина</i>	149
Милош М. Ковачевић: О термину субјекат у србистици	173
Вељко Ж. Брборић: Српска правописна терминологија данас – у науци и настави	187
Драго Тешановић: Централни и периферни суфикси у српској дериватологији	197
Сања Ж. Ђуровић: Основни појмови морфематике српског језика	213
Марина Љ. Спасојевић: Појмовно-термилошки апарат при проучавању глаголског вида и сродних појава у србистици у светлу аспектолошких приступа	229
Наташа С. Вуловић: Употреба основних фразеолошких термина у српској (и словенској) лингвистици	243
Владан З. Јовановић: Српска терминологија у <i>Речнику словенске лингвистичке терминологије</i> из угла савременог стања српске лингвистике	253
Milan Harvalík: Slovánská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu	267
Iveta Valentová: Slovenská onomastická terminológia	277

IV. СТАНДАРДИЗАЦИЈА ТЕРМИНА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. ТЕРМИНИ И КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКА НОРМА

Виктор Д. Савић: Српски називи документа у средњем веку – према самим документима (1189–1346)	291
Исидора Г. Бјелаковић: Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија)	305
Александар М. Милановић: Развој српске термилошке мисли у 19. веку: допринос Лазе Костића	317

Марина С. Јањић: Школска терминологија у дијахронијској перспективи	331
Ewa Wolnicz-Pawłowska: Problemy terminologiczne w działalności UNGEGN	343
Tanja Fajfar: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo	351
Mojca Žagar Karer: Terminološko svetovanje: izkušnje in perspektive	361
Lana Hudeček: Anglizmi u hrvatskome nazivlju	371
Milica Mihaljević: Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj	383

V. ТЕРМИН И ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ

Милорад П. Дешић: Специјална лексика и полисемија	407
Рајна М. Драгићевић: Детерминологизација као процес богаћења општег лексичког фонда	417
Mariusz Górnicz: Czy naukowcy z krajów słowiańskich lubią terminy metafory?	425

VI. ФУНКЦИОНАЛНА РАСЛОЈЕНОСТ ТЕРМИНОЛОШКОГ ИЗРАЗА – НАУЧНА, ПРОФЕСИОНАЛНА (СТРУЧНА) ТЕРМИНОЛОГИЈА И СПЕЦИЈАЛНА ЛЕКСИКА ДУХОВНЕ И МАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ НАРОДНИХ ГОВОРА

Ружица С. Левушкина: Лексеме из општег лексичког фонда као термини у сфери православне духовности	439
Альбіна Анатоліївна Ковтун: Способи непрямой номінації релігійних понять в українській мові	451
Ђорђе Р. Оташевић: Рад на српској слободнотидарској терминологији	461
Гордана Р. Штасни: Термини у домену нанотехнологије	469
Оксана Чмелікова-Газдошова: Субстантивовані прикметники в українській і чеській юридичній термінології	481
Бојана С. Милосављевић: Филозофска лексика у речнику и у говору	493
Милан С. Ајдановић: Грецизми у српском географском терминосистему	509
Валентина Федоровна Новодранова: Когнитивное моделирование терминосистемы предметной области знания	521
Ольга Михайловна Рылкина: Способы терминообразования русских нозологических терминов (на материале русскоязычной терминологии детской кардиологии)	529

Тамара Валентиновна Рожкова: Статус и типологизация глагола в медицинской терминологии	537
Елена Викторовна Рыжкина: О некоторых динамических процессах в современной русской терминологии	549
Маргарита Николаевна Лазарева: О соотношении интернационального и национального в научных названиях растений (на материале русского языка)	557
Оксана Вікторівна Нарушевич-Васильсва: Семантико-тематична та категорійно-поняттєва організація української термінології харчової промисловості	567
Драгана И. Радовановић: Од Вукове трпезе из његовог Рјечника до Матичиног једнотомника	577
Неђо Г. Јошић: Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања	587
Мирјана С. Петровић-Савић: Из географске терминологије Јадра	599
Ивана В. Лазић-Коњик: Лексика традиционалне културе према тематским пољима	613
Софија Ј. Мићић-Кандијаш: Лексиколошки и лексикографски аспекти превођења енглеских медицинских израза на српски	625

VII. ЕЛЕКТРОНСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ТЕРМИНОЛОГИЈИ, ТЕРМИНОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. ТЕРМИНОЛОШКИ САЈТОВИ И ПОРТАЛИ

Александр Васильевич Зубов: Способы автоматического извлечения терминов из текста	639
Paweł Kowalski, Zofia Rudnik-Karwatowa: Wykorzystanie terminologii w systemie informacyjno-wyszukiwawczym językoznawstwa sławistycznego iSybisław	643
Maja Bratanić, Ana Ostroški Anić, Siniša Runjaić: Od baze do portala – razvoj nacionalne terminološke infrastrukture	657
Jana Levická: Počiatky slovenskej terminologickej databázy a jej súčasnosť a budúcnosť	667
Максим Олегович Вакуленко: Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові	679

УПОТРЕБА ОСНОВНИХ ФРАЗЕОЛОШКИХ ТЕРМИНА У СРПСКОЈ (И СЛОВЕНСКОЈ) ЛИНГВИСТИЦИ*

Наташа С. Вуловић**

У раду су представљени различити начини употребе, као и заступљеност основних термина из области фразеологије у српској лингвистици. Осим хронолошког прегледа терминолошких значења појмова традиционалне и савремене фразеологије у словенским језицима, попут *устойчивое сочетание*, *фразеологический оборот*, *фразеологическая единица*, *фразеологизам*, *фразама*, *идиом* и сл., разматрају се и проблеми терминолошког одређења условљени становиштем уже или шире фразеологије. С тим у вези, прецизније је описана и препоручена њихова једнозначна или вишезначна примена.

Кључне речи: фразеолошка јединица, фразеологизам, фразама

Настанак термина *фразеологија* етимолошки се везује за грчки глагол *phraseo-* („кажем, објављујем“) и за лексему *phrasis* („изрека, израз“), а сматра се да је овај термин први пут забележен у наслову речника Михаела Неандера (Michael Neander) *Phraseologia isocratis grecolatina* (1558), што сведочи о константној заинтересованости интелектуалних кругова разних раздобља за изреке и пословице из античког периода (К–Ш 2006). У овом лексикографском делу термин *фразеологија* означава фразеолошки фонд, корпус, а у том значењу јавља се у посебним европским језицима од краја XVIII века (Чермак 1982: 13). У прегледу историје руске фразеологије Шански напомиње да су многи интелектуалци и истраживачи били заинтересовани за бележење пословичних конструкција, уз које су увршћени и различити вишелексемни устаљени спојеви. Именовани су различитим називима: изрека, крилатица, афоризам, пословица, израз и сл., и тако бивали забележени у речницима или лексиконима с краја XVIII и почетка XIX века (Шански 2012: 7). Истовремено, и код наших језикословаца постојало је занимање за народне умотворине, које је, заједно са калковима античких пословица, објавио Јован Мушкатировић под називом *Причїе илиїи њо ѡрстїому ѡсловице* (1787),

* Рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

** Институт за српски језик САНУ, Београд; natasa.vulovic@isj.sanu.ac.rs; nativa8@gmail.com

истакавши да му је узор био Еразмо Ротердамски¹ (Мушкатиновић 1807). Касније су збирке пословица објављивали и други, попут Доситеја Обрадовића, потом Ђ. Даничића, па све до *Српских народних њословица* Вука Караџића, где су обједињене пословице фолклорног и интернационалног, општецивилизацијског порекла.² Већ се у наслову *Српске народне њословице и друге различне као оне у обичај узетје ријечи* показује чињеница да је Вук осећао разлику између пословице и других реченичних или ужих фразеолошких конструкција (Пејановић 2013: 88), док их је у предговору сликовито описао, као у народном говору: *Шћоно (има) ријеч*; или *Шћоно сћари веле*; или: *Шћоно бабе кажу* (Караџић 1849: IX).

Приликом састављања плана за израду речника руског књижевног језика, Михаил В. Ломоносов је (додуше посредно) указао на постојање диференцијалних вишелексемних конструкција препоручујући да се у речник уврсте и изреке, идиоматизми, фразе, обрти, изрази. Шарл Бали, Сосиров ученик, у оквиру стилистичког прилога лингвистици *Traite de stylistique française* (Ch. Bally, 1909) помиње могућност постојања засебне дисциплине – фразеологије, док је неопходност њеног издвајања у посебну лингвистичку дисциплину први истакао Евгениј Д. Поливанов (1931). Пре тога је Александар А. Потебња (1894) у делу *Из лекциј њо њеорији словесносћи. Пословица. Поговорка*. покренуо питање унутрашње форме фразеологизма. Алексеј А. Шахматов је почетком 40-их година XX века нагласио једну од кључних карактеристика фразеолошких јединица – нерашчлањивост (Шански 2012: 8), односно релативну устаљеност (Мокијенко 1989: 30), тј. специфичну, фразеолошку стабилност (Алфиренко 2004: 256).³

Почеци формирања руске, а и општесловенске фразеологије као лингвистичке дисциплине, везују се за четрдесете године XX века и поставке у радовима В. Виноградова (који је читаву деценију пре тога радио на фразеолошким истраживањима), а претпоставке које су претходиле, у науци још увек актуелној класификацији фразеолошких јединица налазе се и у радовима Потебње, Шахматова, Фортунатова, Абакумова (Шански 2012: 10). Након објављивања његових радова, јавља се интересовање лингвиста и у језицима централне, источне и западне Европе. Од 50-их и 60-их година XX века словачки и чешки лингвисти почињу са фразеолошким истраживањима, крајем 60-их година и бугарски, док се почетком 70-их година појављују ра-

¹ Мислио је на његову збирку античких пословица *Adagiorum Collectanea* (1500).

² Прву вишејезичну збирку пословица *Mudrosloví národu slovanského v příslovích* објавио је Франтишек Ладислав Челаковски 1852. године, као збирку свесловенских пословица.

³ Варијантност јесте једна од важних карактеристика фразеолошких јединица, коју је приметио и Вук Караџић у паремиолошком слоју, формулишући своје запажање као разлику између оних пословица које су „праве пословице, које се свагда једнако говоре ... и оне које се различно говоре“ (Караџић 1933: V–VI).

дови на српском и хрватском језичком подручју, које је у том периоду запремао српскохрватски језик.

Термин *фразеологија* јавља се у два значења: 1. лингвистичка дисциплина која се бави изучавањем фразеологизама као језичких јединица фразеолошког система једног језика, како у синхронијском тако и у дијахронијском историјском развоју; 2. фразеолошки корпус, фразеолошки фонд једног језика.

Виктор Виноградов је увео у науку термин *фразеолошка јединица* (*фразеологическая единица*), који се након његових радова проширио и у друге словенске језике. Поставивши теоријске основе словенске фразеологије, дефинисао је и класификовао фразеолошке јединице према семантичкој спојивости елемената фразеолошке структуре. Тако се фразеолошке јединице према односу (корелацији) између глобалног значења фразеологизма и значења његових компонената могу поделити на: а) *фразеолошка срашћења* (фразеологические сращения), као фразеологизме у најужем смислу речи. Код њих је изгубљена мотивациона веза с базним обликом, апсолутно су недељиве конструкције, чије је фразеолошко значење независно од значења компонената и одликују се највећим степеном идиоматичности. Унутрашња форма у појединим случајевима може бити до те мере замагљена да су „неразумљиви просечним говорницима једног језика“ (Кузњецова 1989: 216); б) *фразеолошка јединства* (фразеологические единства) – обухватају семантички нерашчлањиве вишелексемне конструкције чије је глобално значење мотивисано метафором, метонимијом (и синегдохом) и повезано са елементима унутрашње форме насталим семантичком трансформацијом лексичке компоненте; в) *фразеолошки сјојеви* (фразеологические сочетания) (или формиране реализације неслободних значења речи, исп. Шмељов 2006: 295) подразумевају устаљене конструкције чије је значење мотивисано неким од значења лексичких компонената (овде спадају: устаљена фразеолошка поређења, изрази у процесу фразеологизације, изреке и сл.). Оне су по степену семантичке спојивости компонената најслободнији тип од ова три типа фразеологизама, код којег је разумевање значења лексема неопходно да би се разумела целина. Улога значења лексичке компоненте је релевантна у фразеолошком значењу и при реконструкцији мотивације.

Наведеној класификацији Шански је додао и групу д) *фразеолошки изрази* (фразеологические выражения), којом су обухваћене фразеолошке јединице које у свој састав укључују лексеме са слободним значењима и имају комуникативно-номинациону функцију као примарну (Шмељов 2006: 296), уз особину експресивности, какве могу бити нпр. прагматичке или комуникативне фразеолошке јединице (исп. Вуловић 2016: 385).

Прве три групе представљају предмет истраживања фразеологије у ужем смислу, док су додавањем четврте групе обухваћене и вишелексемне

конструкције с периферије фразеолошког нивоа.⁴ У првим деценијама развоја фразеологије у фокусу истраживања биле су углавном фразеолошке јединице у ужем смислу, док су то у новије време и оне у ужем (посебно њихова идиоматичност и конотативна компликативност⁵) и у ширем смислу – посматране с различитих лингвистичких аспеката, у односу на кључне карактеристике које их одређују (нпр. номинациона, прагматичка функција, експресивност и сл.).

Упоредо с развојем истраживања појављивале су се нове класификације и нови термини, у зависности с ког становишта се фразеолошке јединице посматрају: стилистичког (неутралне, књижевне, разговорне, публицистичке, жаргонске итд.), порекла (интернационалне, национално-специфичне), синтаксичког, морфолошког и др. У руској лингвистици се појавио и термин *фразеологизам*, који је постао и најчешће коришћен термин да се означи релативно стабилан експресивни спој лексема које се понављају (репродукују), које имају јединствено, глобално значење и чији их „однос према денотату разликује од других јединица у језику које имају примарну функцију номинације“ (Мокијенко 1989: 5; Мршевић-Радовић 1987: 12–16). Дакле, такве језичке јединице имају карактеристике: репродуковање, релативна устаљеност, идиоматичност, индиректна (секундарна) номинација, конотативност, експресивност (и емоционалност). Такође се у оквиру истраживања фразеологизми могу диференцирати и у односу на изражавање неке од карактеристика, нпр. по степену идиоматичности (Вуловић 2015: 212–214) или врсти експресивности (Вуловић 2016: 382, 389), компонентности фразеологизације, конотативности итд.

Борис Ларин је у свом раду *Очерки њо фразеологији* из 1956. године поменуо повећано интересовање лингвиста за фразеолошка проучавања, истакавши да фразеологија интересује многе иако је у фази латентног развоја, да се над њом замишљају и новији и искуснији лингвисти, желећи да експериментишу, али да ће прави плодови ове засебне лингвистичке дисциплине тек сазрети у будућности (Ларин у: Шански 2012: 12). Да означи основну језичку јединицу фразеолошког нивоа Ларин је користио термин *фразеолошки сџој*. Он је нагласио неопходност постојања засебне дисциплине како би се избегла аматерска беспомоћност, недостатак координације и неуспешне анализе условљене случајним избором материјала у оквирима лексикографије, стилистике, синтаксе и др. (Ларин 1954: 13).

Упоредо с развојем истраживања појављивали су се различити термини за именовање основне јединице фразеолексикона. Већина њих потиче из

⁴ Једна од важних конференција на којима су се формирале граничне сфере фразеологије била је лингвистичка конференција 1971. године у Самарканду (тадашњи СССР, данашњи Узбекистан), где се у раду Ј. Авалиани и А. Емирове одређивало шта је предмет фразеологије у ужем смислу, а шта фразеологије у ширем смислу, односно њене периферије.

⁵ О термину *коноативна компликативност* в. Вуловић 2016: 382.

руске фразеологије: *устойчивое (слово)сочетание, устойчивый словесный комплекс, устойчивый оборот, фразеологема, фразеологическое выражение, фразеологический оборот, фразеологическая единица, фразеологизм, фразема*, док се термини *идиома, идиоматическое выражение* или *идиоматизм* ретко употребљавају у том значењу (исп. Ахманова 1966; ССТ 1977–1978; Хлебда 2007: 106). Ови термини се јављају и у терминолошким апаратима других словенских и несловенских језика (срп. фразеолошка јединица, фразеолошки спој, фразеолошки обрт, фразеологизам и др.). Нпр. у чешком и словачком: *frazeologismus, frazeologizmy, frázovanie, frazeologické jednotky, frazeologické spojení, fražemy* (ССТ 1977–1979); у бугарском језику: *фразеологизъм, фразеологична единица, фразеологично съчѐйание, фразема, идиом* (Калдијева-Захаријева 2013: 450), словеначком: *frazeologizem, frazem*; пољском: *frazologizm*; украјинском: *фразеологизм* (ССТ 1977–1979). У германској лингвистици (најпре источнонемачкој) потпуно је етаблиран и термин *фразеологизам: Phraseologism(en), phraseologischer Einheiten, Idiomе*, док се у новије време све чешће користи термин *фразем* (das Phrasem), који је настао по аналогији са терминима који су већ постојали за именовање основних језичких јединица других језичких нивоа (das Phonem – Morphem – Lexem). У англосаксонској литератури најчешће је коришћен термин *идиом*, али се у последње две деценије све више овај термин не користи као формална категорија, већ се њим означавају полупровидни и непровидни метафорички изрази, као ужи појмови од устаљеног израза (FEI – fixed expression) – термина којег су користили нпр. Р. Александер, Р. Картер, па и Р. Мун. Међутим, научници користе и термине фразеологизам (phraseologism), фразеолошка јединица (phraseological unit), фразна лексема (нпр. Грис, Лајонс, Грејнцер и др.), док је термин „phrasal lexemes“ хипероним и означава ширу групу вишелексемних спојева, не само фразеологизме. Непрецизност употребе хиперонима *идиом* огледа се и у тежњи ка образовању термина за фразеологизам у ужем смислу, што се уочава у радовима британске научнице Р. Мун и А. Кауија, који користе „pure idioms“ (classical idioms) (исп. нпр. Мун 1998: 79), док га Х. Бургер назива *phraseologische Ganzheiten; ganzheitliche Idiomе; Vollidiome* (Бургер 1982: 30).

Терминолошки плурализам у фразеолошкој литератури објашњава се чињеницом да је фразеологија релативно млада научна дисциплина која формира свој терминолошки апарат. У новије време, примећује се селективност употребе, при чему су се издвојила три термина: *фразеологизам, фразеолошка јединица* и *фразема* у савременој руској, чешкој (увео га је Франтишек Чермак), бугарској, па и српској фразеологији. Термин *фразема* настао је аналогичном према терминима за именовање основних језичких јединица других језичких нивоа (*фонема, морфема, лексема*). Савремени хрватски, као и словеначки фразеолози (нпр. Ж. Финк, И. Видовић-Болт, односно Е. Крижишник, М. Ј. Томазин и др.), у радовима користе термин *frazem* (исп. нпр. ФССПФ

2013), који је формиран у складу с већ етаблираним терминима за језичке јединице других нивоа (*фонем, морфем, лексем*).

У деценији када се фразеологија почела развијати на јужнословенском простору (70-е године XX века) међу првима су фразеолошке радове писали русиста Антица Менац и Јосип Матеша на хрватском подручју (контрастивна проучавања), те Јован Кашић и Берислав Николић на српском језичком подручју. Значајно за фразеографију је да се речник Ј. Матеша *Фразеолошки рјечник хрватскога или српскога језика* појавио 1982. године.⁶ Први опис фразеологизама у српском језику на једнојезичком плану објавио је 1973. године Берислав Берко Николић (научни сарадник Института за српски језик САНУ и редактор Речника САНУ), бавећи се структурним типовима таквих језичких јединица – *Основни типови фразеолошких обрћа у савременом српскохрватском језику*. Узимајући у обзир Белићеве погледе на „фразеолошке обрте“, Б. Николић их дефинише као „оне синтагме или реченице ... које својом целокупношћу имају неко посебно значење, друкчије од онога које би имале кад би речи које сачињавају фразеолошки обрт имале своја стандардна 'лексичка значења' (реална или фигуративна)“ (Николић 1973: 7). Аутор је истакао заправо најважнију особину фразеологизма – целовитост значења. У методологији и терминологији видљив је утицај Николаја Шанског и његове књиге *Фразеологија савременог руског језика* (1963). Б. Николић у поменутом раду врши дистинкцију у оквиру групе фразеолошких обрта „по структури једнаких реченица на два основна типа: 1) у први тип иду они који нису гноме; 2) у други тип иду гноме“ (Николић 1973: 8). Он је предметом фразеологије сматрао оне које немају гномски карактер, а имају структуру реченице, што би био предмет фразеологије у ширем смислу, док ће се касније диференцирањем предмета проучавања пословице, загонетке, афоризми, бајалице, здравице и сличне шире конструкције посматрати и као део паремиологије.

У истом периоду, Јован Кашић се у радовима превасходно бавио фразеологијом књижевних дела српских писаца, као и текстова писама XIX века (исп. Кашић 1971; Кашић 1973). Терминолошки је значајан његов рад *Фразеологија у делу Милована Глишића* (1983), где је очевидна наизменична употреба различитих термина за основну јединицу фразеологије, при чему је први пут у српској лингвистици употребљен термин *фразема*. Касније је о овом термину и предностима употребе писао и Егон Фекете (Фекете 1984–1985: 835). Без увида у почетне фразеолошке радове могло би се помислити да је термин *фразема* нов и да га користе само савремени лингвисти попут Владиславе Ружић у радовима последње деценије (исп. нпр. Ружић 2009).

⁶ *Фразеолошки речник српског језика* објавио је Ђорђе Оташевић 2012. године.

Крајем 70-их година XX века појавили су се први радови о теоријским питањима и семантичким аспектима проучавања фразеолошких јединица српског језика Драгане Мршевић-Радовић. Она од тада примењује и комбинује семантичко-аналитички и историјско-етимолошки метод, уз интердисциплинарни приступ, док у новијим радовима аспект проучавања проширује и на лингвокултурологију (исп. нпр. Мршевић-Радовић 1979; Мршевић-Радовић 1982; Мршевић-Радовић 1987; Мршевић-Радовић 2008), користећи углавном традиционалне термине *фразеологизам* и *фразеолошка јединица*. Исте термине употребљавао је и В. Михајловић, а они се користе и у фразеолошким радовима савремених лингвиста: Б. Голубовић, Р. Драгићевић, А. Пејановић, П. Радић, М. Стакић, Г. Штрбац, Д. Бојовић, А. Пејовић и др.

Употреба термина *идиом* у словенској фразеологији се углавном не препоручује. Њиме се означава више врста вишелексемних спојева, односно синтаксички повезаних лексема с конотативним значењима. У том смислу, он је хипероним којим се обухватају и: изреке и терминолошке синтагме, афоризми, пословице, колокације, сентенце, перифразе (описне форме без семантичке транспозиције и без експресивне функције), разне компактне реченичне структуре и др. Међутим, термин *идиом* употребљаван је за једну врсту фразеолошких јединица где именује јединицу с искључиво конотативним значењем, док се термин *идиомајска фраза* односи на идиом с реченичном структуром као основним фразеолошким обликом (исп. Мршевић-Радовић 1987: 12).

Избегавање употребе термина *идиом* у означавању основне јединице фразеолошког нивоа препоручује се још из разлога што је етаблиран у другим лингвистичким дисциплинама као термин за језик, говор и дијалекат (Калдијева-Захаријева 2013: 450–451). Најфреквентнији је избор традиционалних термина *фразеологизам*, *фразеолошка јединица*, а препоручљива је и употреба (аналогски насталог) термина *фразема*, према терминима за именовање основних језичких јединица других језичких нивоа (*фонема*, *морфема*, *лексема*) јер се уклапа у терминолошки систем српског језика.

Приликом истраживања праве природе јединица фразеолошког нивоа са становишта различитих дисциплина појављивале су се многе и разнолике њихове карактеристике, што је условило даљи развој фразеолошког терминолошког апарата. Тако се са синтаксичког становишта разматра сложеност структурног састава, питање предлошко-падежне конструкције као минималне фразеолошке јединице, да ли она тражи подршку члана конструкције или не и др. На семантичком плану разрађују се начини формирања глобалног значења, услови и степен идиоматичности релевантни за поредбену фразему, конотативна компликативност, хипертрофирана експресивност и сл.

Иако то није тема овог рада, није згорег напоменути и чињеницу да се у савременим фразеолошким истраживањима пажња поклања узајамном од-

носу терминологије и фразеологије,⁷ као и питањима под којим условима и како долази до фразеологизације, колика је улога терминолошке номинације и екстралингвистичког фактора, што опет иницира настанак нових термина: термин-фразеологизам, термин-фразама, фразеотермин. С друге стране, значајно је и историјско изучавање фразеологије за које се крајем прошлог века мислило да је тек започето (Флајшер 1982: 31), али заправо је и данас историјска фразеологија једна од неактивних и неразрађених области фразеологије (Мокијенко 2005: 5).

ЛИТЕРАТУРА

- Авалиани–Емирова 1971: Ю. Ю. Авалиани, А. М. Эмирова, К семантической структуре фразеологических единиц, *Вопросы фразеологии IV*, Новая серия, Самарканд, 29–34.
- Алефиренко 2004: Н. Ф. Алефиренко *Теория языка. Вводный курс. Учебное пособие для студентов филологических специальностей*, Москва.
- Ахманова 1966: О. С. Ахманова, *Словарь лингвистических терминов*, Москва: Издательство „Советская энциклопедия“.
- Бургер 1982: Н. Burger, Klassifikation: Kriterien, Probleme, Terminologie, in: *Handbuch der Phrasologie*, Berlin, New York: Walter de Gruyter, 40–60.
- Вуловић 2015: Н. Вуловић, *Српска фразеологија и религија – лингвокултуролошка испитивања*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Вуловић 2016: Н. Вуловић, Експресивност фразеолошких јединица с компонентом *ђаво* у српском језику, *Научни састџанак славистџа у Вукове дане* 45/1, 381–393.
- Јемец Томазин 2013: М. Jemes Tomazin, Frazemi v znanstvenih besedilih – območje dopustnega, in: *Frazeološka simfonija: Sodobni pogledi na frazeologijo*, Ljubljana: Založba ZRC, 81–90.
- Калдијева-Захаријева 2013: С. Калдијева-Захаријева, За основните термини въ фразеологичната наука, у: *70 години Българска академична лексикография*, София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, Българска академия на науките, Институт за български език, 449–471.
- Караџић 1849: В. Караџић, *Српске народне џословице и друге различне као оне у обичај узетџе ријечи*, Беч.
- Кашић 1971: Ј. Кашић, Фразеолошке појаве у приватним писмима из прве половине XIX века, *Зборник за филологију и лингвистџику* XIV/1, 1971, 91–102.
- Кашић 1973: Ј. Кашић, Неке фразеолошке и лексичке особитости Вукових пословица, *Научни састџанак славистџа у Вукове дане* 3, 67–73.
- Кашић 1983: Ј. Кашић, Фразеологија у делу Милована Глишића, *Научни састџанак славистџа у Вукове дане* 13, 13–18.
- Кузнецова ²1989: Э. В. Кузнецова, *Лексикология русского языка*, Учебное пособие для филологических факультетов, Москва: Высшая школа.

⁷ Такав приступ проучавању има нпр. М. Ј. Томазин (2013: 81–90), бавећи се у једном од својих радова фразеолошким јединицама у научним текстовима који садрже медицинску терминологију.

- К–Ш 2006: И. Клајн, М. Шипка, *Велики речник сѝраних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.
- Ларин 1954: Б. Ларин, О методах изучения фразеологических сочетаний (тезисы). Научная сессия 1953–1954, *Тезисы докладов по секции филологических наук*, Ленинград, 5–8.
- Мокијенко 1989: В. М. Мокиенко, *Славянская фразеология*, Издание второе, исправленное и дополненное, Москва: Высшая школа.
- Мокијенко 2005: В. М. Мокиенко, *Загадки русской фразеологии*, Серия: Русская словесность. Рассказы о происхождении крылатых слов, Азбука–классика, Санкт-Петербург: Авалон.
- Мршевић-Радовић 1979: Д. Мршевић-Радовић, О фразеолошким јединицама, *Књижевност и језик XXVI*.
- Мршевић-Радовић 1982: Д. Мршевић-Радовић, Фразеолошка јединица и њен синоним, *Научни сасѝанак славистѝа у Вукове дане* 12/1, 123–130.
- Мршевић-Радовић 1987: Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синѝагме у савременом срѝскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.
- Мршевић-Радовић 2008: Д. Мршевић-Радовић, *Фразеологија и национална кулѝура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, Чигоја штампа.
- Мушкатиrowић 1807: I. Мѝшкатиrowић, *Причѝе илиѝи ѝо ѝпросѝомѝ ѝословице*, въ Бѝдин град, Будимпешта.
- Николић 1973: Б. Николић, Основни типови фразеолошких обрта у савременом српскохрватском књижевном језику, *Наш језик XX/1–5*, 7–13.
- Пејановић 2013: А. Пејановић, Вукове Срѝске народне ѝословице и друге различне као оне у обичај узетѝе ријечи као фразеолошки и етнокултурни зборник, у: *На извору Вукова језика*, Жабљак, Шавник, Плужине: Фондација Вукове задужбине, 87–98.
- Ружић 2009: В. Ружић, Међуљудски односи на фразеолошкој лествици српског језика, *Научни сасѝанак славистѝа у Вукове дане* 39/1, 387–404.
- ССТ 1977–1979: *Slovník slovanské terminologie, Словарь славянской лингвистической терминологии, Dictionary of slavonic linguistic terminology*, I–II, Praha: Academia.
- Фекете 1984–1985: Е. Фекете, Антропонимски елементи у српскохрватским фразеолошким јединицама, *Зборник Маѝице срѝске за филологију и лингвистѝику XXVII–XXVIII*, 835–843.
- Флајшер 1982: W. Fleischer, *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig: Max Niemeyer Verlag.
- ФССПФ 2013: *Frazeološka simfonija: Sodobni pogledi na frazeologijo*, Ljubljana: Založba ZRC.
- Хлебда 2007: В. Хлебда, Фразема. К истории одного термина, *Frazeologické štúdie* V, 105–120.
- Чермак 1982: F. Čermák, *Idiomatika a frazeologie češtiny*, Praha: Univerzita Karlova.
- Шански 2012: Н. М. Шанский, *Фразеология современного русского языка*, Москва: Книжный дом „Либроком“.
- Шмельов 2006: Д. Н. Шмелев, *Современный русский язык. Лексика*, Москва: КомКнига.

Наташа С. Вулович

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОСНОВНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ
ТЕРМИНОВ В СЕРБСКОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Резюме

В статье представлены различные способы использования, а также уровень присутствия основных терминов из области фразеологии в сербской лингвистике. Наряду с хронологическим обзором терминологических значений понятий традиционной и современной фразеологии в славянских языках – таких, как *устойчивое сочетание*, *устойчивый словесный комплекс*, *фразеологический оборот*, *фразеологическая единица*, *фразеологизм*, *фразаема*, *идиомы* и тому подобных – рассматриваются и проблемы терминологического определения обусловленные точками зрения узкой или более широкой фразеологий. В связи с тем более точно описано и рекомендовано их однозначное или многозначное применение.

Ключевые слова: фразеологическая единица, фразеологизм, фразаема